

Gender Considerations of Demographic Attitudes in Iran

Yaghoob Foroutan*¹, Mina Shojaee GhaleNey²

Received: Jul. 25, 2020; Accepted: Dec. 13, 2020

ABSTRACT

This research paper primarily focuses on gender considerations of demographic attitudes in Iran. More specifically, it has three major research objectives. First, it examines whether males and females hold varying demographic attitudes. Second, it aims to explore the effects of gender perceptions on demographic attitudes. Third, it takes a comparative approach to investigate whether and how demographic attitudes are affected simultaneously and comparatively by sex and gender attitude. Five key components have been measured in the course of study: childbearing desires, attitudes towards the current official population policy or the so-called pronatalism, and attitudes towards emigration, divorce, and women's age at first marriage. In addition, the term sex refers to both males and females, while their gender attitudes are measured on the basis of the respondents' views on working women. This is a survey-based study with samples including 5200 males and females aged 15 years and more from the selected rural and urban areas of Iran. Outcomes of the research analysis support the key notion of the contemporary scholars of gender theory: a comprehensive knowledge on gender considerations of demographic attitude requires not only to go beyond the simple differences between males and females, but also to take into account the effects of gender attitudes of both sexes from comparative and simultaneous perspectives.

Keywords: gender difference, demographic attitudes, males and females, gender attitude, socio-cultural analysis, Iran

1. Department of Social Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran (Corresponding Author)

✉ y.foroutan@umz.ac.ir

2. Department of Social Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran

INTRODUCTION

Generally speaking, this paper focuses primarily on gender considerations of demographic attitudes in Iran. As clearly indicated in the existing literature, the term sex refers to the biological and physical disparities among men and women, whereas, the term gender deals with social and cultural differences associated with them. However, the literature review evidently shows that while there is a large body of social and demographic studies highlighting the differences between men and women, the existing literature still lacks sufficient research-based evidence to address the effects of gender attitudes in social and demographic studies. More importantly, such a research gap tends to be much more evident when we consider the impacts of these two terms of sex and gender simultaneously and comparatively. Accordingly, the findings presented and discussed in this paper contribute to fill the aforementioned research gaps in the existing literature.

PURPOSE

The paper intends to present research-based evidence to explore the patterns and determinants associated with gender considerations of demographic attitudes. As a matter of fact, the study has three major objectives: first, to examine whether and how significantly males and females hold varying demographic attitudes; second, to explore the effects of gender perceptions on demographic attitudes and third, it takes a comparative approach to investigate whether and how demographic attitudes are affected by sex and gender attitudes, simultaneously and comparatively.

METHODOLOGY

Methodologically, the field of this analysis is Iran which has witnessed one of the most spectacular demographic swings throughout the world in human history (McDonald 2005, Foroutan 2014, 2019), and has experienced fundamental socio-cultural changes and challenges which are also significantly associated with gender dynamics and women's status. More specifically, the empirical research findings of this analysis are based on a recently-conducted national survey in order to explain the dimensions and differentials of gender considerations of demographic attitudes in Iran. The survey includes a sample of 5200 males and females aged 15 years and above, residing in both urban and rural areas of Ahvaz, Babolsar, Bojnord, Esfaryen, GonbadKavos, Gorgan, Hamadan, Kamyaran, Khoramabad, Mahmoudabad, Rasht, and Saghez.

Moreover, demographic attitudes in the present study have been measured by five key components: childbearing desires, attitudes towards the current official population policy or the so-called pronatalism, and attitudes towards emigration, divorce, and women's age at first marriage. In addition, gender attitude is measured on the basis of the respondents' views on women's employment outside the home.

FINDINGS

The research findings can be classified and summarized in three major steps. The first has examined whether men and women hold similar or varying attitudes towards the demographic issues. This part tends to confirm: a convergence among males and females, suggesting they have almost similar views and attitudes towards demographic issues such as childbearing desires, attitudes towards the current official population policy or pronatalism, and attitudes towards emigration, divorce, and women's age at first marriage. The only significant exception is the attitude about women's age at first marriage: while the majority of both males and females identify 21-24 years as the most appropriate age of marriage for women, a greater proportion of males prefer younger age of the marriage for women.

The second finding has revealed whether and how significantly the demographic attitudes are affected by the respondents' views and perceptions on gender roles. In this part, as long as the respondents hold traditional and conservative views on gender roles, these are its demographic consequences: they want to have more children, more supportive for both pronatalism and women's younger age at marriage, less supportive for both divorce and emigration. The opposite applies when the respondents have modern and liberal views on gender roles: they want to have fewer children, more in favour of both divorce and emigration, less supportive for both pronatalism and women's younger age at marriage. For example, the proportion of those wanting '4 children and more' completely disagree with women's employment is about four times greater than those completely agree with women's employment. Another example relates to women's age at marriage: those completely disagree with this issue are three times more likely than those completely agree with women's employment to be in favour of women's age at marriage below 20 years. Finally, based on the third finding, two main patterns can be highlighted with regard to the simultaneous impacts of gender views on demographic attitudes: Firstly, the convergence among males and females on demographic attitudes as highlighted above exists only among those men and women who hold non-traditional views on gender roles. Secondly, males are more in favour of emigration than women, irrespective of gender attitudes.

CONCLUSION

The underlying results of this analysis support the key notion of the contemporary scholars of gender theory (Massey et al. 1993; Riley and McCarthy, 2003; Lindsey 2015): a comprehensive knowledge on gender considerations of demographic attitude requires not only to going beyond the simple differences between males and females, but also to take into account the effects of gender attitudes of two sexes from comparative and simultaneous perspectives.

Iranian Cultural Research

Abstract

BIBLIOGRAPHY

- Abbaszadeh, M., Aghayari Hir, T. Alizadeh Aghdam, M. B. & Adlipour, S. (2019). Attitude towards childbearing among married women and men aged 18-49 years: The role of religiosity, family, modern media, and modern rethinking. *Health Monitor Journal of the Iranian Institute for Health Sciences Research*, 18(2), 173-182.
- Aghaei, S., & Taheri Bonchenari, R. (2014). Attitudes of young people to the effect of socio-economic factors affecting the age of marriage (Case study: District 2 and 3, District 4, Tehran, 2012). *Quarterly Sociological Studied of Iran*, 8, 75-94.
- Aghasi, M., Fallah Minbashi, F. (2015). [The attitudes of Iranian youth towards marriage, marriage partner selection and forming a family]. *Women Studies*, 6, 1-21.
- Almasi Bidgoli, E. (2013). *Study of social factors affecting the attitude and perception of citizens towards divorce in Aran and Bidgol* (MA thesis). Kharazmi University, Tehran, Iran.
- Anker, R. (1998). *Gender and Job: Sex Segregation of Occupations in the World*. International Labour Organization, Geneva.
- Askari Nodoushan, A., Abbasi Shavazi, M., Piri Mohammadi, M. (2016). Ideal Age at Marriage and its Correlates in Yazd City. *Women's Strategic Studies*, 19(73), 35-63. doi: 10.22095/jwss.2016.44383
- Bem, S. L. (1981). Gender schema theory: A cognitive account of sex typing. *Psychological Review*, 88(4), 354-364. doi:10.1037/0033-295x.88.4.354
- Chaboki, O. (2013). An intergenerational study of attitudes toward divorce and family functioning in women in Tehran. *Woman and Family Studies*, 1(1), 158-185.
- Enayat, H. & Parnian, L. (2013). The study of cultural globalization and tendency to fertility. *Quarterly Journal of Women and Society*, 4(2), 109-137.
- Evans, L. & Davies, K. (2000). No Sissy boy Here: A Content analysis of the representation of masculinity in elementary school reading textbooks, *Sex Roles*, 42(3-4), 255-270. doi: 10.1023/A:1007043323906
- Fallahi Gilan, R., Roshanfekr, P., & Pourkasmaie, M. (2012). Cross-generation study of divorce; A case study in Zanjan. *Socio-Cultural Research Journal of Rahbord*, 1(2), 139-156.
- Farrok-Eslamlou, H., & Vahabzadeh, Z., & Moeini, R., & Moghaddam Tabrizi, F. (2014). Pre-marriage couples' fertility attitude following recent childbearing persuasive policies in Iran. *Nursing and Midwifery Journal*. 11(10), 836-846.
- Foroutan, Y. (2012). Gender representation in school textbooks in Iran: The place of languages. *Current Sociology*, 60(6), 771-787. doi:10.1177/0011392112459744
- Foroutan, Y. (2019). Cultural Analysis of Half-Century Demographic Swings of Iran: The Place of Popular Culture. *Journal of Ethnic and Cultural Studies*, 6(1), 77. doi:10.29333/ejecs/184

- Foroutan, Y., & Mirzaee, S. (2016). Attitudes towards divorce and its determinants in Iran. *Population Studies*, 2(2), 193-225.
- Foroutan, Y., & Sheikh, M. (2018). Tendency towards international migration: The case of Ferdowsi University's students in Mashhad. *Sociology of Social Institutions*, 4(10), 61-79.
- Fox, M. (1993). Men Who Weep, Boys Who Dance: The Gender Agenda between the Lines in Children's Literature. *Language Arts*, 70(2), 84-88.
- Friedman, D., Hechter, M., & Kanazawa, S. (2019). A Theory of the Value of Children. *Rational Choice Sociology*, 26-52. doi:10.4337/9781789903256.00008
- Hakim, C. (1996). *Key Issues in Women's Work: Female Heterogeneity and the Polarisation of Women's Employment*, Atlantic Highlands, NJ: Athlone, London. doi: 10.4324/9781843146148
- Hakimzadeh, R., Talaee, E., Javanak, M. (2013). The impact of educational, social and cultural factors on tendency to immigration among Students in Tehran University. *IRPHE*, 19(3), 81-102.
- Hassani, M., Hedayati, M., & Mohammadzadeh, F. (2017). Meta-Analysis of studies on the attitude towards divorce (1382-1384). *Journal of Iranian Social Studies*, 11(3), 126-151.
- Heidari Bigvand, D., & Bakhshi, H. (2005). Attitude of the population of Mashhad (aged 18 to 65) towards divorce and the social-cultural factors affecting it. *Journal of Social Sciences*, 2(1), 45-74. doi: 10.22067/jss.v0i0.5248
- Javheri, F., & Serajzadeh, S.H. (2005). A study of the factors affecting students' tendency to immigrate abroad]. *Journal of the Faculty of Literature and Humanities*, 50, 53-88.
- Karami, F., Alborzi, S. (2018). The study of social factors influencing divorce tendency in Shiraz. *Population Studies*, 4(1), 101-126.
- Kazemipoor, Sh. (2004). The evolution of women's marriage age in Iran and demographic factors affecting it. *Women in Development & Politics*, 2(3), 103-124.
- Khajeh Noori, B., & Soroosh, M. (2010). The factors affecting the attitude of youth toward immigration Case study: Youth of Shiraz. *Journal of Social Sciences*, 3(1), 47-82.
- Khalajabadi Farahani, F. (2017). Role of gender beliefs and gender division of domestic labor in fertility preferences and intentions among men and women in Tehran. *Population Studies*, 3(1), 95-129.
- Lindsey, L. L. (2015). *Gender Roles, A Sociological Perspective*. Pearson Education, Inc. doi:10.4324/9781315664095
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 19(3), 431. doi:10.2307/2938462
- Modiri, F. (2017). A comparative study on the effect of religiosity and gender attitudes on the childbearing intention by gender in Tehran]. *Social Development & Welfare Planning*, 32, 171-202.

Iranian Cultural Research

Abstract

- Moghadass, A., & Sharafy, F. (2009). Investigation of stimulation of tendency to international migration of Iranian youths. *Iranian Journal of Sociology*, 10(1), 162-190.
- Moradi, A., & Safarian, M. (2019). Sociological study of people's attitudes toward childbearing in Hamadan province. *Populatio Magazine*, 21(1), 59-90.
- Narahara, M. (1998). *Gender stereotypes in children's picture books*. East Lansing, MI: National Center for Research on Teacher Learning.
- Nikkhah, H., Fani, M., & Asgharpour, A. (2017). Students' Attitude Towards Marriage and Factors Affecting It. *Journal of Applied Sociology*, 28(3), 99-122. doi: 10.22108/jas.2017.21711
- Piltan, F., Rahmanian, M. (2015). Investigating factors affecting the tendency toward childbearing among married men and women (Case study of men and women aged 25 to 45 years Old in Jahrom). *Journal of Iranian Social Development Studies*, 7(2), 121-134.
- Rastegar Khaled, A., & Moghadami, S. (2016). Examination of gender differences in attitude towards children. *Journal of Woman in Culture Arts*, 8(1), 101-116. doi: 10.22059/jwica.2016.59119
- Riley, N., & McCarthy, J. (2003). Feminist demography. In *Demography in the Age of the Postmodern (New Perspectives on Anthropological and Social Demography*, pp. 99-119). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9781139165204.006
- Shahriaripoor, R., Amin Beidokhti, A., Mohammadifar, M., Kiani, K. (2016). Predicting the tendency of elite students to emigrate from the country based on the effect of their satisfaction and attitude towards the image and atmosphere of the university (Case study: Semnan University). *Journal of Iranian Higher Education*, 8(3), 26-49.
- Soleimani, I. (2015). Changing attitudes towards divorce among students of Ardabil universities. *Quarterly Professional Journal of Social Sciences Islamic Azad University Shushtar Branch*, 9(31), 239-252.
- Taylor, F. (2003). Content analysis and gender stereotypes in children's books. *Teaching Sociology*, 31, 300-311. doi: 10.2307/3211327

ملاحظات جنسیتی مرتبط با نگرش‌های جمعیت‌شناختی در ایران

یعقوب فروتن^{۱*}، مینا شجاعی قلعه‌نی^۲

دریافت: ۱۳۹۹/۰۶/۰۵؛ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۹/۲۴

چکیده

در این مقاله، نگرش جمعیت‌شناختی بر پایه مؤلفه‌های پنج‌گانه شامل ترجیحات فرزندآوری، نگرش به سیاست افزایش جمعیت، سن ازدواج دختران، طلاق و مهاجرت مورد سنجش قرار گرفته‌اند و بر اساس یک رویکرد فرهنگی اجتماعی، تفاوت‌های جنسیتی مرتبط با این مؤلفه‌های پنج‌گانه بررسی شده‌اند. به‌طور دقیق‌تر، این تحقیق در نظر دارد تا در گام اول نشان دهد که آیا اساساً دو جنس مردان و زنان دارای نگرش‌های جمعیت‌شناختی متفاوت با مشابه هستند؟ در گام دوم نیز مشخص می‌شود که آیا رویکردهای جمعیت‌شناختی افراد اساساً تحت تأثیر نگرش جنسیتی آنهاست؟ و بالاخره، هدف عمده، در گام سوم این است تا بر پایه یک بررسی تطبیقی نشان داده شود که میزان و شکل تأثیرگذاری هم‌زمان دو متغیر جنس و نگرش جنسیتی افراد بر روی رویکردهای جمعیت‌شناختی آنان چگونه است؟ در مجموع، نتایج این تحقیق را می‌توان در چارچوب و تأیید نظریه اندیشمندان معاصر تئوری جنسیت تلقی کرد؛ بدین معنایکه، تحقیقات و مطالعاتی که صرفاً محدود به بررسی تفاوت‌ها بین دو جنس مردان و زنان هستند، فقط بخش‌های اندکی از واقعیات را نمایان می‌سازند و شناخت بهتر و بررسی دقیق‌تر ملاحظات جنسیتی مرتبط با رویکردهای جمعیت‌شناختی افراد نه تنها مستلزم این است که نگرش جنسیتی این مردان و زنان کانون توجه قرار گیرد، بلکه باید تأثیرگذاری هم‌زمان متغیرهای جنس مردان و زنان و نگرش جنسیتی آنان به‌طور تطبیقی نیز مطالعه شود.

کلیدواژه‌ها: تحلیل فرهنگی اجتماعی، تفاوت جنسیتی، نگرش جمعیت‌شناختی، جنس، مردان و زنان، نگرش جنسیتی، ایران

۱. گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، مازندران، ایران (نویسنده مسئول)

y.foroutan@umz.ac.ir ✉

۲. گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، مازندران، ایران

۱. مقدمه

مطابق تعاریف کلاسیک، تفاوت بنیادینی بین دو مفهوم جنس و جنسیت^۱ وجود دارد؛ بدین معناکه، مفهوم «جنس» معمولاً ناظر بر تفاوت‌های بین مردان و زنان بر پایه ویژگی‌های بیولوژیک و جسمانی آنان مانند کروموزوم‌ها، هورمون‌ها و خصوصیات ثانویه جنسی است و مفهوم «جنسیت» نیز ناظر بر تفاوت‌های فرهنگی و اجتماعی بین مردان و زنان می‌باشد (فروتن، ۲۰۱۹). از دیدگاه نظریه‌پردازان برجسته در این حوزه مطالعاتی، به‌ویژه اندیشمندان معاصر تئوری جنسیت^۲ مانند ماسی و همکاران^۳ (۱۹۹۳)، حکیم^۴ (۱۹۹۶)، آنکر^۵ (۱۹۹۸)، ریلی و مک‌کارتی^۶ (۲۰۰۳) و لیندسی^۷ (۲۰۱۵)، تحولات عمیقی در زمینه تبیین تفاوت بین دو مفهوم جنس و جنسیت به وقوع پیوسته است که ضرورت دارد از سوی پژوهشگران و محققان نیز به‌طور جدی مدنظر واقع شود. به عقیده اندیشمندان معاصر تئوری جنسیت، آنچه امروزه باید به‌طور جدی‌تر در کانون توجه محققان و پژوهشگران قرار گیرد، ناظر بر مکانیسم‌ها و سازوکارهایی است که «نگرش جنسیتی» افراد، اعم از مردان و زنان، را شکل و ساماندهی می‌کنند. همچنان‌که در بخش بررسی پیشینه تحقیق اشاره خواهد شد، تحقیقات پژوهشگران علوم انسانی و اجتماعی از جمله تحقیقات جمعیت‌شناختی در این حوزه مطالعاتی عمدتاً معطوف به بررسی تفاوت بین دو جنس مردان و زنان است. در حالی‌که از دیدگاه اندیشمندان معاصر تئوری جنسیت، تحقیقات و مطالعاتی که صرفاً محدود به بررسی تفاوت‌ها بین مردان و زنان هستند، فقط بخش‌های اندکی از واقعیات را نمایان می‌سازند و نمی‌توانند تصویر روشن و جامع از موضوع مورد مطالعه ارائه نمایند. به عبارت دقیق‌تر، نکته به‌مراتب مهم‌تری که باید مورد توجه قرار گیرد، چگونگی نگرش جنسیتی مردان و زنان است.

3. Sex and Gender
4. The Gender Theory
3. Massey et al
4. Hakim
5. Anker
6. Riley and McCarthy
7. Lindsey

اگرچه طیف بسیار گسترده‌ای از مطالعات و تحقیقات وجود دارد که تلاش کرده‌اند رویکردهای جمعیت‌شناختی را در بین مردان و زنان و برحسب متغیر جنس مورد بررسی قرار دهند، اما واقعیت این است که حجم و دامنه تحقیقات جمعیت‌شناختی بر پایه متغیر به مراتب مهم‌تر آن، یعنی نحوه نگرش جنسیتی، اندک است. این خلأ تحقیقاتی زمانی برجسته‌تر و مشهودتر است که دقت و جامعیت به مراتب بیشتری مدنظر باشد؛ چرا که انجام تحقیقات دقیق‌تر و جامع‌تر مستلزم این است که نقش و تأثیرگذاری متغیرهای جنس و نگرش جنسیتی به‌طور هم‌زمان و تطبیقی مورد توجه قرارگیرند. از آنجاکه، حجم این قبیل تحقیقات و مطالعات بسیار اندک است، تحقیق حاضر تلاش می‌کند تا در حد توان خود شواهد علمی و مستندات پژوهشی در راستای تکمیل این خلأهای تحقیقاتی ارائه نماید. اهداف سه‌گانه این تحقیق به‌طور دقیق‌تر این است که در گام اول نشان دهد که آیا اساساً مردان و زنان (یعنی، بر پایه متغیر جنس) دارای رویکردهای جمعیت‌شناختی متفاوت یا مشابه هستند؟ در گام دوم نیز مشخص می‌شود که آیا رویکردهای جمعیت‌شناختی افراد اساساً تحت تأثیر نحوه نگرش جنسیتی آنهاست؟ و بالاخره، هدف عمده در گام سوم این است که چگونگی تأثیرگذاری هم‌زمان دو متغیر جنس و نگرش جنسیتی افراد بر روی رویکردهای جمعیت‌شناختی آنان به‌طور تطبیقی بررسی شود.

۲. چارچوب نظری تحقیق

با توجه به اینکه هدف عمده تحقیق حاضر معطوف به ملاحظات جنسیتی مرتبط با نگرش‌های جمعیت‌شناختی است، بنابراین در این بخش تلاش می‌شود تا زمینه‌های نظری و ابعاد تئوریک آن را از منظر جنسیتی کانون توجه و بررسی قرار داده شود. مطابق آموزه‌های تئوری‌های کلاسیک، مفهوم «جنس» معمولاً ناظر بر تفاوت‌های بین مردان و زنان، بر پایه ویژگی‌های بیولوژیک و جسمانی آنان مانند کروموزوم‌ها، هورمون‌ها و خصوصیات ثانویه جنسی است، و مفهوم «جنسیت» نیز ناظر بر تفاوت‌های فرهنگی و اجتماعی بین مردان و زنان می‌باشد. درحالی‌که از دیدگاه نظریه‌پردازان معاصر تئوری جنسیت^۱ مانند ماسی و همکاران (۱۹۹۳)، حکیم (۱۹۹۶)، آنکر (۱۹۹۸)، ریلی و مک کارتی (۲۰۰۳) و

لیندسی (۲۰۱۵)، تحولات عمیقی در زمینه تبیین تفاوت بین دو مفهوم جنس و جنسیت به وقوع پیوسته است؛ زیرا به عقیده آنان، آنچه امروزه باید به طور جدی تر مدنظر قرار گیرد، ناظر بر مکانیسم‌ها و سازوکارهایی است که شناخت جنسیتی و نگرش جنسیتی افراد را، اعم از مردان و زنان، شکل و ساماندهی می‌کنند. گفتنی است که اهمیت و ضرورت توجه به فرایند و مکانیسم شکل‌گیری شناخت جنسیتی و نگرش جنسیتی از سوی صاحب‌نظران نظریه‌های دیگر مانند «کنش متقابل نمادین»^۱ (بم^۲، ۱۹۸۱)، «مدل یا طرح‌واره جنسیتی»^۳ (جونز ۱۹۸۱؛ فوکس^۴، ۱۹۹۳؛ ناراهارا^۵، ۱۹۹۸) و «جامعه‌پذیری جنسیتی»^۶ (ریچاردسون^۷، ۱۹۸۱؛ اوانس و دیویس^۸، ۲۰۰۰؛ و تایلور، ۲۰۰۳) نیز مورد تأکید قرار گرفته بود. به طور خلاصه، این نظریه‌پردازان بر این اصل مشترک تأکید دارند که عنصر جنسیت نه تنها در تکوین شناخت و کنش‌های متقابل مردان و زنان با همدیگر نقش کلیدی دارند، بلکه از همان دوران کودکی نقش مهمی در فرایند شکل‌گیری «خود اجتماعی»^۹ ایفا می‌کند؛ به طوری که ما انسان‌ها از همان دوران کودکی یاد می‌گیریم که جامعه انتظارات اجتماعی و استانداردهای فرهنگی متفاوتی از دختر بچه‌ها و پسر بچه‌ها دارد. بدین ترتیب، این انتظارات اجتماعی و استانداردهای فرهنگی متفاوت، که از آن با عنوان «کدهای جنسیتی»^{۱۰} (تایلور، ۲۰۰۳) نام برده می‌شود، زمینه‌های مناسبی را برای درونی‌شدن و جامعه‌پذیری ایدئولوژی جنسیتی فراهم می‌آورد که رویکردهای این کودکان را در سال‌های آینده یعنی در سنین بزرگسالی به طور قابل ملاحظه‌ای تحت تأثیر قرار می‌دهند. در همین راستا، چارچوب نظری تحقیق حاضر مبتنی بر این نکته بنیادین است که اگرچه تمرکز بر متغیر جنس، یعنی بررسی تفاوت بین مردان و زنان، می‌تواند بخش‌هایی از واقعیات

1. The Symbolic Interaction Theory
2. Bem
3. The gender schema theory
4. Fox
5. Narahara
6. The Gender Socialization Theory
7. Richardson
8. Evans and Davis
9. Social self
10. Gender codes

مورد مطالعه را نمایان سازد، اما شناخت جامع و دقیق تر آن مستلزم تمرکز بر متغیر مهم تر یعنی نحوه نگرش جنسیتی مردان و زنان است. بر همین اساس، تحقیق حاضر در نظر دارد تا رویکردهای جمعیت‌شناختی را در سه گام متوالی و مرتبط با همدیگر یعنی بر پایه متغیرهای جنس و نگرش جنسیتی و همچنین بر پایه یک بررسی تطبیقی مبتنی بر تأثیرات هم‌زمان این دو متغیر جنس و نگرش جنسیتی بر روی رویکردهای جمعیت‌شناختی مورد مطالعه و بررسی قرار دهد.

۳. پیشینه تحقیق

با توجه به اینکه نگرش‌های جمعیت‌شناختی در تحقیق حاضر بر اساس مؤلفه‌های پنج‌گانه شامل ترجیحات فرزندآوری، نگرش به سیاست افزایش جمعیت، سن ازدواج دختران، طلاق و مهاجرت موردسنجش قرار می‌گیرند، به همین سبب در این بخش به بررسی پیشینه تحقیقات انجام‌شده در خصوص این مؤلفه‌های پنج‌گانه پرداخته می‌شود. به‌طورکلی، بررسی تحقیقات پیشین نشان می‌دهد که مردان و زنان دارای نگرش‌های متفاوت به الگوهای ازدواج هستند. به‌عنوان مثال، تحقیق کاظمی‌پور (۱۳۸۳) مبتنی بر تحلیل ثانویه داده‌های سرشماری سال ۱۳۸۵ نشان می‌دهد که زنان مجرد و طلاق‌گرفته نسبت به مردان مجرد و طلاق‌گرفته نگرش منفی‌تری نسبت به ازدواج دارند. نتایج تحقیق آقای و بنچناری (۱۳۹۲) نشان می‌دهد که از یک‌سو، افزایش تحصیلات و بالاتر بودن پایگاه اجتماعی-اقتصادی خانواده در دختران موجب می‌شود تا دختران سنین بالاتری را برای ازدواج مناسب بدانند درحالی‌که این دو متغیر تأثیری بر نگرش پسران نسبت به سن ازدواج ندارد. از سوی دیگر، دو متغیر «اشتغال» و «میزان دین‌داری» به شکل یکسانی بر نگرش دختران و پسران نسبت به سن ازدواج اثر می‌گذارد. بدین معنا که اشتغال و دین‌داری در هر دو جنس مردان و زنان موجب کاهش سن مطلوب ازدواج می‌شود. در پژوهش آقاسی و فلاح (۱۳۹۴) نیز مشاهده شد که مردان بیش از زنان ازدواج را امری ضروری می‌دانند. همچنین، تحقیقات مرادی و صفاریان (۱۳۹۸)، نیکخواه و همکاران (۱۳۹۶) و عسگری ندوشن و همکاران (۱۳۹۵) نشان داد که از یک‌سو، نگرش به برابری جنسیتی سبب

می‌شود تا میزان تمایل به ازدواج جوانان در سنین بالاتر افزایش یابد؛ از سوی دیگر، هم‌زمان با افزایش پذیرش کلیشه‌های نقش جنسیتی، نگرش دختران دانشجو به ازدواج سنتی ترمی‌شود. بر اساس نتایج تحقیقات موسوی و قافله‌باشی (۱۳۹۲)، پیلتن و رحمانیان (۱۳۹۴)، و عباس‌زاده و همکاران (۱۳۹۸) تفاوت معنی‌داری بین نگرش مردان و زنان به فرزندآوری و تعداد فرزندان مطلوب وجود ندارد. رستگارخالد و مقدمی (۱۳۹۵) نشان دادند که در ابعاد ارزش فرزند اعم از ارزش‌های مثبت و منفی و ارزش‌های خانواده بزرگ و کوچک نگرش مردان و زنان یکسان است. از سوی دیگر، نتایج مطالعه فرخ اسلاملو و همکاران (۱۳۹۲) نشان داده است که تمایل مردان به فرزندآوری به‌طور معناداری بیش از زنان بوده است. به‌علاوه، نتایج تحقیق عنایت و پرنیان (۱۳۹۲) در زمینه اثرات جهانی‌شدن فرهنگی بر گرایش به فرزندآوری نشان داد که تغییرات نگرش نقش جنسیتی از سنتی به مدرن باعث کاهش تمایل زنان به فرزندآوری می‌شود. نتایج تحقیقات پیلتن و رحمانیان (۱۳۹۴)، مدیری (۱۳۹۶) و خلیج‌آبادی (۱۳۹۶) نیز تأثیر جامعه‌پذیری جنسیتی سنتی بر روی نگرش مثبت به فرزندآوری را تأیید می‌کند؛ بدین‌معناکه ترجیحات باروری یا تعداد مطلوب فرزندان در بین زنان و مردانی که از نگرش سنتی در زمینه تقسیم‌کار جنسیتی برخوردار هستند (زن خانه‌دار باشد و مرد در بیرون خانه کار کند) بیشتر از زنان و مردانی است که نگرش غیرسنتی دارند. مطابق نتایج تحقیق عباس‌زاده و همکاران (۱۳۹۸)، بازاندیشی مدرن، یعنی تدبیر و تأمل درخصوص سنت و ارزش‌های سنتی پیشین، تأثیر منفی بر گرایش به فرزندآوری دارد.

علاوه بر این، بررسی پیشینه تحقیقات انجام‌شده در زمینه نگرش به مهاجرت نشان‌دهنده این واقعیت کلی است که مردان بیش از زنان دارای نگرش مثبت به مهاجرت هستند. به‌عنوان مثال، تحقیق سراج‌زاده و جواهری (۱۳۸۴) بر پایه تحلیل ثانویه داده‌های سطح سنجش گرایش‌های دانشجویان در سال ۱۳۸۰ نشان داد که گرایش دانشجویان پسر به مهاجرت خارجی، در صورت پیدا کردن شغل مطلوب، بیش از دختران است. نتایج پژوهش خواجه‌نوری و سروش (۱۳۸۵) نیز نشان می‌دهد که نگرش پسران جوان به مهاجرت به‌طور معناداری مثبت‌تر از نگرش دختران جوان به مهاجرت است. پژوهش

مقدس و شرفی (۱۳۸۸) بر روی جوانان شهر شیراز نیز نه تنها مؤید تمایل بیشتر و قوی‌تر به مهاجرت در بین مردان نسبت به زنان است، بلکه مردان بیشتر عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و زنان بیشتر عوامل آموزشی را علت اصلی تمایل به مهاجرت ذکر می‌کنند. مطابق پژوهش حکیم‌زاده، طلایی و جوانک (۱۳۹۲) بر روی دانشجویان دانشگاه تهران، پژوهش فروتن و شیخ (۱۳۹۶) بر روی دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد، و پژوهش شهریاری‌پور و همکاران (۱۳۹۵) بر روی دانشجویان نخبه دانشگاه سمنان، میزان تمایل دانشجویان پسر به مهاجرت به مراتب بیشتر از میزان تمایل دانشجویان دختر است. بررسی ادبیات و پیشینه تحقیق نشان می‌دهد که مطالعات انجام‌شده در خصوص نگرش مردان و زنان به طلاق به نتایج مشابهی نرسیده است. بدین معنا که از یک طرف، برخی از مطالعات مانند تحقیق حیدری بیگوند و بخشی (۱۳۸۴) در مشهد و تحقیق سلیمانی (۱۳۹۴) در بین دانشجویان دانشگاه‌های اردبیل، تفاوت معناداری در نگرش زنان و مردان به طلاق مشاهده نکرده‌اند. از طرف دیگر، نتایج برخی مطالعات دیگر مانند تحقیق فروتن و میرزایی (۱۳۹۵) و تحقیق کرمی و البرزی (۱۳۹۷) نشان می‌دهند که به‌طور کلی میزان نگرش مثبت به طلاق به‌عنوان راه‌حلی برای مشکلات زناشویی در بین زنان به مراتب بیشتر و قوی‌تر از مردان است. به نظر می‌رسد که این عدم توافق نتایج تحقیقات در این زمینه را می‌توان تا حدودی بر اساس تفاوت سرعت تغییرات نگرشی ناشی از مدرنیزاسیون و بازاندیشی مدرن در زنان و مردان تبیین کرد. در همین چارچوب، گیلان و همکاران (۱۳۹۱) در یک مطالعه بین‌نسلی نشان دادند که تغییرات مثبت نگرش به طلاق در بین سه نسل مختلف زنان بیش از تغییرات نگرشی مردان است. همچنین در خصوص تأثیر نوع نگرش جنسیتی افراد بر روی رویکرد آنها به طلاق، نتایج طیف قابل‌ملاحظه‌ای از مطالعات انجام‌شده (حیدری بیگوند و بخشی، ۱۳۸۴؛ چابکی، ۱۳۹۲؛ الماسی، ۱۳۹۲؛ حسنی و همکاران، ۱۳۹۶)، این نکته اساسی و مشترک را تأیید می‌کنند که آن دسته از افرادی که به الگوی سنتی نقش‌های جنسیتی موسوم به الگوی «مرد نان‌آور خانوار» و محدودکردن حوزه فعالیت و مشارکت زنان به وظایف خانگی و خانه‌داری چندان باور ندارند، نگرش مثبت آنها به طلاق به مراتب بیشتر و قوی‌تر است.

بنابراین، در جمع‌بندی تحقیقات پیشین می‌توان گفت که نخست، مطالعات انجام‌شده در زمینه نگرش‌های جمعیت‌شناختی نه تنها عمدتاً به تفاوت نگرش مردان و زنان محدود شده است، بلکه جامعه آماری همین طیف محدود تحقیقات را نیز زنان و دانشجویان تشکیل می‌دهند. دوم، تحقیقات اندکی در زمینه تأثیر نگرش جنسیتی بر روی رویکردهای جمعیت‌شناختی انجام شده است. ضمن آنکه، محدود بودن همین حجم اندک تحقیقات بر روی جامعه آماری دانشجویان به مراتب برجسته‌تر است. سوم، نکته به مراتب مهم‌تر این است که خلأ تحقیقاتی در این حوزه مطالعاتی زمانی برجسته‌تر و چشمگیرتر می‌شود که نقش و تأثیرگذاری متغیرهای جنس و نگرش جنسیتی به‌طور هم‌زمان بر روی رویکردهای جمعیت‌شناختی بررسی شود. در راستای تکمیل این خلأهای تحقیقاتی، مطالعه حاضر تلاش می‌کند تا در حد توان خود شواهد علمی و مستندات پژوهشی ارائه نماید.

۴. روش‌شناسی تحقیق

مباحث این مقاله مبتنی بر تجزیه و تحلیل‌های یک بررسی پیمایشی است. با توجه به گستردگی جغرافیایی کشور ما و متناسب با بودجه و امکانات محدود پژوهشگران، مناطق کمابیش متعدد و گوناگون انتخاب شده‌اند که تا حدود قابل ملاحظه‌ای در بردارنده گستردگی جغرافیایی و تنوع‌های فرهنگی اجتماعی به‌ویژه از نقطه نظر ترکیب‌های قومی و مذهبی بخش‌هایی از کشور ما می‌باشند که می‌توان بر اساس آنها برخی از مهم‌ترین الگوهای مرتبط با موضوع تحقیق را فراتر از یک شهرستان و در سطحی نسبتاً گسترده‌تر بررسی کرد. جمعیت نمونه این پژوهش پیمایشی را ۵۲۰۰ نفر از مردان و زنان ۱۵ ساله و بالاتر ساکن در نقاط شهری و روستایی شهرستان‌های اسفراین، اهواز، بابلسر، بجنورد، خرم‌آباد، رشت، سقز، کامیاران، گرگان، گنبدکاووس، محمودآباد و همدان تشکیل می‌دهند. بدین ترتیب، از نظر پهنه‌بندی جغرافیایی نمونه‌های تحقیق تلاش شده است از اغلب مناطق در نمونه تحقیق گنجانده و لحاظ گردد. حجم نمونه تحقیق با استفاده از روش کوکران تعیین شده و برای گزینش نمونه‌های تحقیق نیز از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای استفاده شده است. اعتبار پرسشنامه، اعتبار صوری است و برای دستیابی به پایایی مورد قبول، با انجام

پیش‌آزمون و میانگین آلفای کرونباخ حدود ۰/۷۹، همسازی گویه‌های پرسشنامه تأمین گردید. ابزار گردآوری داده‌های تحقیق نیز پرسشنامه ساخت‌یافته بود. پس از گردآوری داده‌های تحقیق با استفاده از تکنیک پرسشنامه، از برنامه نرم‌افزار اسپ‌اس‌اس^۱ برای تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق استفاده شده است. نتایج این تجزیه و تحلیل‌ها در بخش بعدی مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

در این تحقیق، نگرش‌های جمعیت‌شناختی به‌عنوان متغیر وابسته یا تابع محسوب می‌گردد که در قالب پنج مؤلفه جمعیت‌شناختی مورد مطالعه قرار می‌گیرد: (۱) ترجیحات فرزندآوری که در پنج سطح شامل بدون فرزند، ۱ فرزند، ۲ فرزند، ۳ فرزند، ۴ فرزند و بیشتر مورد سنجش قرار گرفته است؛ (۲) سیاست افزایش جمعیت که نحوه نگرش افراد به هر یک از این مؤلفه‌های جمعیت‌شناختی در چهار سطح کاملاً موافق، موافق، مخالف، کاملاً مخالف مورد سنجش قرار گرفته است؛ (۳) نگرش به سن ازدواج دختران که در چهار سطح مشتمل بر سنین زیر ۲۰ سال، ۲۱-۲۴ سال، ۲۵-۲۷ سال، ۲۸ سال و بالاتر مورد سنجش قرار گرفته است. (۴) طلاق به‌عنوان راه‌حلی برای مشکلات زناشویی و مهاجرت به خارج کشور که نحوه نگرش افراد به هر یک از این مؤلفه‌های جمعیت‌شناختی در چهار سطح کاملاً موافق، موافق، مخالف، کاملاً مخالف مورد سنجش قرار گرفته است. (۵) دو متغیر مستقل اصلی و محوری این تحقیق، یعنی «متغیر جنس» که شامل مردان و زنان می‌شود و «متغیر نگرش جنسیتی» که بر پایه نحوه نگرش به اشتغال زنان در چهار سطح کاملاً موافق، موافق، مخالف، کاملاً مخالف مورد سنجش قرار گرفته است.

اگرچه در تحقیق حاضر برای مطالعه و سنجش نگرش جنسیتی فقط این امکان وجود داشت که آن را برحسب رویکرد افراد به اشتغال زنان مورد بررسی و سنجش قرار دهد، اما واقعیت این است که مؤلفه نگرش جنسیتی یک مفهوم چندبعدی و گسترده است که تحقیقات تکمیلی و مطالعات تفصیلی مستلزم این است که ابعاد متعدد مفهوم نگرش جنسیتی مدنظر و مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد.

۵. یافته‌های تحقیق

بر اساس اهداف و سؤالات تحقیق، یافته‌های تحقیق حاضر به تفکیک در سه بخش ارائه می‌شود: (۱) نگرش‌های جمعیت‌شناختی برحسب متغیر جنس؛ (۲) نگرش‌های جمعیت‌شناختی برحسب متغیر نگرش جنسیتی؛ (۳) نگرش‌های جمعیت‌شناختی بر اساس تأثیرهم‌زمان دو متغیر «جنس» و «نگرش جنسیتی».

۵-۱. ترجیحات فرزندآوری و سیاست افزایش جمعیت

مطابق نتایج تحقیق حاضر، درخصوص ترجیحات فرزندآوری زنان و مردان می‌توان به یک الگوی اساسی اشاره کرد: «تفاوت برجسته‌ای بین مردان و زنان از نقطه‌نظر ترجیحات فرزندآوری مشاهده نمی‌شود زیرا آنان دارای ترجیحات فرزندآوری کمابیش مشابهی هستند». به‌عنوان مثال، هم مردان و هم زنان خواهان دو فرزند هستند به طوری که نیمی از زنان و نیمی از مردان، الگوی ۲ فرزند را ترجیح می‌دهند. به‌علاوه، هم مردان و هم زنان تقریباً هیچ‌گونه تمایلی به الگوی بی‌فرزندی ندارند، بلکه ترجیح آنها برای الگوی تک‌فرزندی نیز بسیار اندک است؛ بدین معنایکه مردان و زنان به میزان مشابه (هر دو حدود یک‌دهم) این الگوی فرزندآوری را ترجیح می‌دهند. نکته به‌مراتب مهم‌تر اینکه، حتی در الگوهای فرزندآوری زیاد نیز تفاوت چندان چشمگیری بین مردان و زنان وجود ندارد؛ حدود یک‌پنجم هر یک از مردان و زنان، الگوی ۳ فرزند، حدود ۱۵ درصد هر یک از مردان و زنان الگوی ۴ فرزند و بیشتر را ترجیح می‌دهند.

تجزیه و تحلیل‌های این تحقیق نشان می‌دهد که الگوی اساسی گفته‌شده در زمینه نگرش به سیاست افزایش جمعیت نیز صدق می‌کند. رویکرد مردان و زنان نسبت به سیاست افزایش جمعیت کمابیش یکسان و مشابه هم است؛ بدین معنایکه اکثریت چشمگیر آنان (یعنی حدود دوسوم مردان و حدود دوسوم زنان) دارای رویکرد منفی نسبت به سیاست افزایش جمعیت هستند و تنها حدود یک‌سوم باقیمانده در هر یک از دو گروه زنان و مردان، رویکرد مثبت نسبت به سیاست افزایش جمعیت دارند.

۵-۲. رویکرد به طلاق، مهاجرت و سن ازدواج دختران

یافته‌های تحقیق حاضر در زمینه رویکرد مردان و زنان نسبت به سن ازدواج دختران نشان‌دهنده دو نکته اصلی است: نخست، بیشترین تعداد هم در زنان و هم در مردان به‌طور

یکسان (دوپنجم زنان و دوپنجم مردان) معتقدند که مناسب‌ترین سن ازدواج دختران ۲۱-۲۴ سالگی است. دوم، بیشترین تفاوت بین مردان و زنان در خصوص این مؤلفه جمعیت‌شناختی مربوط به جوان‌ترین سنین ازدواج است؛ به طوری که مردان بیش از زنان به ازدواج دختران در سنین پایین‌تر تمایل دارند: بیش از یک‌سوم مردان و تنها کمتر از یک‌چهارم زنان بر این باورند که سنین زیر ۲۰ سال مناسب‌ترین سن ازدواج برای دختران است.

همچنین، بر پایه نتایج این تحقیق، در زمینه رویکرد مردان و زنان نسبت به طلاق و مهاجرت، دو الگوی کاملاً متفاوت وجود دارد: از یک‌سو، زنان تا حدودی بیش از مردان دارای نگرش مثبت نسبت به طلاق هستند (حدود یک‌چهارم مردان و نزدیک به یک‌سوم زنان). از سوی دیگر، میزان تمایل به مهاجرت در بین مردان تا حدودی بیشتر و قوی‌تر از میزان آن در بین زنان است (۵۱ درصد مردان و ۴۵ درصد زنان). در عین حال، واقعیت این است که در هریک از این دو الگو، تفاوت بین مردان و زنان در زمینه رویکرد آنان به طلاق و مهاجرت چندان برجسته و چشمگیر نیست.

جدول ۱. توزیع نسبی (درصدی) نگرش‌های جمعیت‌شناختی برحسب جنس

مردان و زنان	زنان	مردان	نگرش‌های جمعیت‌شناختی
			ترجیحات فرزندآوری
۱/۱	۰/۰	۱/۰	بی‌فرزند
۱۱/۰	۱۱/۰	۱۲/۱	۱ فرزند
۵۰/۰	۵۰/۰	۵۰/۰	۲ فرزند
۲۰/۰	۲۱/۱	۲۰/۰	۳ فرزند
۱۵/۰	۱۵/۰	۱۵/۰	۴ فرزند و بیشتر
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	جمع
			سیاست افزایش جمعیت
۸/۰	۷/۰	۸/۲	کاملاً موافق
۲۳/۰	۲۴/۰	۲۳/۴	موافق
۳۲/۰	۳۴/۰	۳۱/۳	مخالف
۳۳/۰	۳۱/۰	۳۵/۱	کاملاً مخالف
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	جمع
			سن ازدواج دختران
۲۹/۰	۲۵/۰	۳۳/۰	۲۰ سال و کمتر

نگرش های جمعیت‌شناختی	مردان	زنان	مردان و زنان
سال ۲۱-۲۴	۴۱/۰	۴۲/۰	۴۲/۰
سال ۲۵-۲۷	۱۹/۰	۲۴/۰	۲۱/۰
سال ۲۸ و بالاتر	۴/۰	۵/۰	۵/۰
جمع	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰
نگرش به طلاق			
کاملاً موافق	۴/۰	۴/۰	۴/۰
موافق	۲۲/۰	۲۶/۰	۲۴/۰
مخالف	۳۸/۰	۳۹/۰	۳۸/۰
کاملاً مخالف	۳۳/۰	۲۷/۰	۳۰/۰
جمع	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰
مهاجرت به خارج کشور			
کاملاً موافق	۲۰/۰	۱۵/۰	۱۷/۰
موافق	۳۱/۰	۳۰/۰	۳۰/۰
مخالف	۲۸/۰	۳۰/۰	۲۹/۰
کاملاً مخالف	۱۹/۰	۲۳/۰	۲۱/۰
جمع	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰
جمع فراوانی	۲۶۱۲	۲۵۸۸	۵۲۰۰

۵-۳. ترجیحات فرزندآوری و سیاست افزایش جمعیت بر حسب نحوه نگرش جنسیتی

مطابق یافته‌های این تحقیق درباره تأثیر متغیر نحوه نگرش جنسیتی بر روی ترجیحات فرزندآوری سه نکته اصلی را می‌توان استنباط کرد: (۱) افراد صرف‌نظر از هرگونه نگرش جنسیتی (چه آنان که موافق و کاملاً موافق و چه آنان که مخالف و کاملاً مخالف با اشتغال زنان هستند)، هیچ‌گونه تمایلی به الگوی بی‌فرزندی ندارند؛ (۲) بیشترین ترجیح فرزندآوری در درون افراد برخوردار از هر نوع نگرش جنسیتی متعلق به کسانی است که الگوی ۲ فرزند را ترجیح می‌دهند. البته، این نسبت در بین موافقین با اشتغال زنان به مراتب بیشتر و برجسته‌تر است (۶۰ درصد کسانی که کاملاً موافق با اشتغال زنان هستند، خواهان الگوی دو فرزند می‌باشند، در حالی که این نسبت در بین مخالفین با اشتغال زنان حدود ۴۰ درصد است)؛ (۳) بیشترین تأثیرگذاری متغیر نحوه نگرش جنسیتی بر روی ترجیحات فرزندآوری را باید در الگوی تک‌فرزندی و الگوی فرزندآوری زیاد جستجو کرد. از یک طرف، الگوی فرزندآوری اغلب برای کسانی پذیرفتنی‌تر است که رویکرد سنتی و محافظه‌کارانه نسبت به

نقش‌های جنسیتی دارند (بالاترین میزان تمایل به فرزندآوری زیاد متعلق به کسانی است که کاملاً مخالف اشتغال زنان هستند به طوری که قریب یک‌سوم آنان خواهان ۴ فرزند و بیشتر هستند که نزدیک به چهار برابر بیشتر از میزان آن در بین کسانی است که کاملاً موافق با اشتغال زنان هستند). از طرف دیگر، الگوی تک‌فرزندی بیشتر از سوی کسانی ترجیح داده می‌شود که دارای نگرش غیرسنستی و مدرن نسبت به نقش‌های جنسیتی هستند (میزان تمایل به الگوی تک‌فرزندی در بین افراد کاملاً موافق با اشتغال زنان، دو برابر بیش از میزان آن در بین کسانی است که با اشتغال زنان کاملاً مخالف هستند).

علاوه بر این، رویکرد افراد نسبت به سیاست افزایش جمعیت نیز تحت تأثیر نحوه نگرش جنسیتی آنها است؛ زیرا نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که به طور نسبی بالاترین میزان رویکرد مثبت به سیاست افزایش جمعیت در بین کسانی مشاهده می‌شود که دارای نگرش سنستی و محافظه‌کارانه نسبت به نقش‌های جنسیتی هستند، در حالی که، هرچه نحوه نگرش به نقش‌های جنسیتی به سوی نگرش غیرسنستی و مدرن سوق می‌یابد، میزان رویکرد مثبت به سیاست افزایش جمعیت روند نزولی طی می‌کند (نزدیک به دوپنجم کسانی که مخالف اشتغال زنان هستند، دارای رویکرد مثبت به سیاست افزایش جمعیت هستند، در حالی که این میزان در بین کسانی که کاملاً موافق اشتغال زنان هستند به حدود یک‌پنجم تنزل می‌یابد). به عبارت دقیق‌تر، میزان نگرش مثبت به سیاست افزایش جمعیت در بین مخالفین با اشتغال زنان نزدیک به دو برابر بیشتر از میزان آن در بین کسانی است که با اشتغال زنان کاملاً موافق هستند. با این وجود، باید در نظر داشت که حتی در بین کسانی که کاملاً مخالف با اشتغال زنان هستند، هنوز اکثریت چشمگیر، یعنی بیش از نیمی از آنان، دارای رویکرد منفی نسبت به سیاست افزایش جمعیت هستند؛ هرچند این رویکرد منفی به سیاست افزایش جمعیت در بین افراد کاملاً موافق با اشتغال زنان به مراتب بیشتر و برجسته‌تر است به طوری که سه‌چهارم آنان دارای رویکرد منفی نسبت به سیاست افزایش جمعیت هستند.

۴-۵. رویکرد به سن ازدواج دختران بر حسب نحوه نگرش جنسیتی

آیا رویکرد افراد نسبت به سن ازدواج دختران تابعی از نحوه نگرش آنها نسبت به نقش‌های جنسیتی است؟ در پاسخ به این پرسش کلیدی و مطابق نتایج داده‌های این تحقیق می‌توان

گفت که کمترین تمایل به ازدواج دختران در سنین پایین در بین افرادی مشاهده می‌شود که دارای نگرش غیرسنتی به نقش‌های جنسیتی هستند. اما هرچه نگرش جنسیتی به‌سوی رویکرد سنتی و محافظه‌کارانه به نقش‌های جنسیتی سوق می‌یابد، میزان تمایل به ازدواج زنان در سنین پایین به‌طور معنی‌داری رو به افزایش می‌گذارد (کمتر از یک‌پنجم افراد «کاملاً موافق با اشتغال زنان» و تنها حدود یک‌چهارم افراد «موافق با اشتغال زنان» ترجیح می‌دهند تا دختران در سنین زیر ۲۰ سال ازدواج کنند؛ درحالی‌که این نسبت نه‌تنها در بین افراد «مخالف با اشتغال زنان» به بیش از دوپنجم افزایش می‌یابد، بلکه حتی نسبت به‌مراتب بیشتری از کسانی که «کاملاً مخالف با اشتغال زنان» هستند — یعنی بیش از نیمی از آنان — نیز سنین زیر ۲۰ سال را مناسب‌ترین سن ازدواج دختران می‌دانند). به عبارت دقیق‌تر، میزان تمایل به ازدواج دختران در سنین زیر ۲۰ سال در بین افرادی که کاملاً مخالف با اشتغال زنان هستند، بیش از ۳ برابر میزان آن در بین افرادی است که کاملاً موافق با اشتغال زنان هستند. از سوی دیگر، هرچه از نگرش سنتی و محافظه‌کارانه نسبت به نقش‌های جنسیتی فاصله گرفته و نگرش جنسیتی به‌سوی رویکرد غیرسنتی سوق می‌یابد، تمایل به ازدواج دختران در سنین بالاتر رو به افزایش می‌نهد: بیشترین میزان تمایل به ازدواج دختران در سنین ۲۵-۲۷ سال متعلق به کسانی است که کاملاً موافق با اشتغال زنان هستند به‌طوری‌که حدود یک‌سوم آنان این سنین را مناسب‌ترین سن ازدواج دختران می‌دانند، درحالی‌که کمترین میزان آن مربوط به افراد کاملاً مخالف با اشتغال زنان است (۱۴ درصد). به عبارت دقیق‌تر، افراد کاملاً موافق با اشتغال زنان دو برابر بیشتر از افراد کاملاً مخالف با اشتغال زنان، سنین ۲۵-۲۷ سال را مناسب‌ترین سن ازدواج دختران تلقی می‌کنند.

۵-۵. رویکرد به طلاق و مهاجرت برحسب نحوه نگرش جنسیتی

داده‌های این تحقیق نشان می‌دهد که نحوه نگرش افراد نسبت به نقش‌های جنسیتی تأثیرات تعیین‌کننده‌ای بر رویکرد آنها نسبت به طلاق و مهاجرت دارد. به‌طوری‌کلی، هرچه افراد دارای نگرش سنتی و محافظه‌کارانه نسبت به نقش‌های جنسیتی باشند، از رویکرد منفی و ضعیف‌تری نسبت به طلاق و مهاجرت برخوردارند؛ و برعکس، هرچه نگرش غیرسنتی و مدرن نسبت به نقش‌های جنسیتی داشته باشند، تمایل افراد به طلاق و مهاجرت بیشتر و

قوی ترمی شود. به عنوان مثال، فقط یک پنجم کسانی که کاملاً مخالف اشتغال زنان هستند، نگرش مثبت به طلاق دارند؛ در حالی که این میزان در بین افراد کاملاً موافق با اشتغال زنان به بالاترین حد افزایش می یابد؛ به طوری که بیش از یک سوم آنها نگرش مثبت به طلاق دارند. همین الگو در خصوص تأثیرگذاری نحوه نگرش افراد به نقش های جنسیتی بر روی رویکرد آنها نسبت به مهاجرت نیز مشاهده می شود. از یک سو، کمترین میزان تمایل به مهاجرت متعلق به کسانی است که کاملاً مخالف اشتغال زنان هستند به طوری که فقط حدود یک سوم آنان دارای نگرش مثبت به مهاجرت می باشند و اکثریت چشمگیر آنان (دوسوم باقیمانده) نیز مخالف مهاجرت هستند. به علاوه، این میزان در بین افراد کاملاً موافق با اشتغال زنان به بالاترین حد افزایش می یابد. نزدیک به دوسوم کسانی که کاملاً موافق با اشتغال زنان هستند، دارای نگرش مثبت به مهاجرت می باشند. به عبارت دیگر، اکثریت چشمگیر افراد کاملاً مخالف با اشتغال زنان (حدود دوسوم) دارای نگرش منفی به مهاجرت هستند، در حالی که اکثریت برجسته افراد کاملاً موافق با اشتغال زنان (حدود دوسوم) دارای نگرش مثبت به مهاجرت می باشند.

جدول ۲. توزیع نسبی (درصدی) نگرش های جمعیت شناختی بر حسب نحوه نگرش به اشتغال زنان

نحوه نگرش به اشتغال زنان				نگرش های جمعیت شناختی
کاملاً موافق	مخالف	کاملاً مخالف	کاملاً موافق	
				ترجیحات فرزندآوری
۰/۲	۰/۱	۰/۹	۱/۱	بی فرزندی
۱۵/۱	۱۱/۰	۹/۰	۸/۰	۱ فرزند
۵۹/۰	۵۲/۱	۳۷/۰	۴۲/۰	۲ فرزند
۱۵/۰	۲۲/۰	۲۸/۰	۱۶/۰	۳ فرزند
۸/۰	۱۳/۰	۲۲/۰	۳۰/۰	۴ فرزند و بیشتر
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	جمع
				سیاست افزایش جمعیت
۲۲/۰	۳۲/۰	۳۸/۰	۳۷/۰	نگرش مثبت
۷۴/۰	۶۴/۰	۵۷/۰	۶۰/۰	نگرش منفی
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	جمع
				سن ازدواج دختران

نحوه نگرش به اشتغال زنان				نگرش‌های جمعیت‌شناختی
کاملاً	مخالف	موافق	کاملاً موافق	
۵۲/۱	۴۲/۰	۲۷/۰	۱۶/۰	۲۰ سال و کمتر
۲۷/۰	۳۲/۰	۴۷/۰	۴۴/۰	۲۱-۲۴ سال
۱۴/۰	۱۶/۰	۲۰/۰	۲۹/۰	۲۵-۲۷ سال
۳/۱	۵/۰	۲/۰	۷/۰	۲۸ سال و بیشتر
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	جمع
نگرش به طلاق				
۲۱/۰	۲۵/۰	۲۷/۰	۳۷/۴	نگرش مثبت
۷۵/۰	۷۲/۰	۷۰/۰	۶۲/۶	نگرش منفی
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	جمع
مهاجرت به خارج کشور				
۳۶/۰	۴۲/۰	۴۸/۰	۵۷/۰	نگرش مثبت
۶۲/۱	۵۶/۰	۵۰/۰	۴۱/۰	نگرش منفی
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	جمع

۵-۶. نگرش‌های جمعیت‌شناختی مردان و زنان برحسب متغیر نگرش جنسیتی

در این بخش به نتایج تحقیق حاضر در زمینه تأثیرات هم‌زمان دو متغیر جنس و نگرش جنسیتی افراد بر روی رویکردهای جمعیت‌شناختی آنها اشاره می‌شود. مطابق تجزیه و تحلیل داده‌ها ی این تحقیق در خصوص نگرش‌های جمعیت‌شناختی مردان و زنان برحسب نحوه نگرش جنسیتی آنها می‌توان الگوهای عمده‌ای به این ترتیب استنباط کرد:

(۱) به‌طورکلی الگوهای اشاره‌شده در بخش قبلی در زمینه تأثیرگذاری متغیر نحوه نگرش جنسیتی بر روی نگرش‌های جمعیت‌شناختی، کمابیش هم بر روی جمعیت مردان و هم بر روی جمعیت زنان صدق می‌کند. بدین معنا که هم مردان و هم زنانی که نگرش جنسیتی آنها به مراتب سنتی‌تر است و مخالف اشتغال زنان هستند، نه تنها تمایل قوی‌تری به فرزندآوری بیشتر و ازدواج دختران در سنین پایین‌تر دارند، بلکه تمایل کمتری به مهاجرت و طلاق دارند. برعکس، هم مردان و هم زنان دارای نگرش جنسیتی غیر سنتی و موافق اشتغال زنان، نه تنها خواهان فرزندآوری کمتر و ازدواج دختران در سنین بالاتر هستند، بلکه دارای تمایلات قوی‌تری نسبت به مهاجرت و طلاق نیز می‌باشند. به عبارت دیگر، تأثیرات

متغیر نحوه نگرش جنسیتی بر روی نگرش‌های جمعیت‌شناختی (مطابق مباحث بخش قبلی)، هم بر زنان و هم بر مردان صدق می‌کند.

۲) بررسی دقیق‌تر نگرش‌های جمعیت‌شناختی مردان و زنان برحسب نحوه نگرش جنسیتی (به عبارت دیگر، تأثیرگذاری هم‌زمان دو متغیر جنس و نگرش جنسیتی بر روی نگرش‌های جمعیت‌شناختی)، نشان‌دهنده دو تصویر گوناگون است: از یک‌سو، داشتن نگرش جنسیتی غیرسنتی و رویکرد مثبت به اشتغال زنان سبب می‌شود که یک نوع همگرایی بین مردان و زنان در زمینه نگرش‌های جمعیت‌شناختی شکل گیرد. این تصویر در سه مؤلفه جمعیت‌شناختی (ترجیحات فرزندآوری، سیاست افزایش جمعیت، سن ازدواج دختران) به مراتب برجسته‌تر است؛ بدین معنا که بین آن دسته از مردان و زنان که دارای نگرش مثبت به اشتغال زنان هستند، اختلاف ناچیزی از نقطه‌نظر این نگرش‌های جمعیت‌شناختی مشاهده می‌شود. به طوری که رویکرد آنان به فرزندآوری، سیاست افزایش جمعیت و سن ازدواج دختران کمابیش مشابه و یکسان است (اکثریت چشمگیر آنان خواهان فرزندآوری کمتر، ازدواج دختران در سنین بالاتر، و مخالف سیاست افزایش جمعیت می‌باشند). از سوی دیگر، تفاوت بین مردان و زنان درباره نگرش‌های جمعیت‌شناختی آنها عمدتاً در بین آن دسته از مردان و زنانی مشاهده می‌شود که اساساً دارای نگرش سنتی به نقش‌های جنسیتی و مخالف اشتغال زنان هستند. در بین این دسته از مردان و زنان، نه تنها زنان به طور برجسته‌تری بیش از مردان به فرزندآوری بیشتر و سیاست افزایش جمعیت تمایل دارند، بلکه مردان نیز به مراتب بیش از زنان خواهان ازدواج دختران در سنین پایین‌تر هستند. برای مثال، آن دسته از مردان و زنان که نگرش مثبت به اشتغال زنان دارند، به میزان کمابیش یکسان و مشابه همدیگر، فرزندآوری زیاد را ترجیح می‌دهند (حدود یک‌دهم مردان و حدود یک‌دهم زنانی که نگرش مثبت به اشتغال دارند، خواهان ۴ فرزند و بیشتر هستند). در حالی که، تفاوت قابل ملاحظه‌ای بین مردان و زنان مخالف اشتغال زنان وجود دارد (بیش از یک‌چهارم زنان و کمتر از یک‌پنجم مردان مخالف اشتغال زنان، فرزندآوری زیاد را ترجیح می‌دهند). مثال دیگر اینکه، همگرایی بین مردان و زنان در زمینه نگرش به سیاست افزایش جمعیت نیز صرفاً در بین کسانی مشاهده می‌شود که اساساً

رویکرد مثبت به اشتغال زنان دارند. مردان و زنان کاملاً موافق با اشتغال زنان به میزان کمابیش مساوی و یکسان (حدود یک پنجم هر یک از این مردان و زنان) دارای نگرش مثبت به سیاست افزایش جمعیت هستند. برعکس، این همگرایی و همسوئی در بین آن دسته از مردان و زنان که دارای رویکرد منفی به اشتغال زنان هستند، مشاهده نمی‌شود. نزدیک به نیمی از زنانی که مخالف با اشتغال زنان هستند، دارای نگرش مثبت به سیاست افزایش جمعیت می‌باشند که به مراتب بیشتر از مردانی است که مخالف با اشتغال زنان هستند، دارای نگرش مثبت به سیاست افزایش جمعیت می‌باشند.

۳) در خصوص تأثیرگذاری هم‌زمان متغیرهای جنس و نگرش جنسیتی بر روی رویکرد به مهاجرت نیز می‌توان گفت که صرف‌نظر از هر نوع نگرش جنسیتی، زنان کمتر از مردان تمایل به مهاجرت دارند. به عبارت دیگر، نحوه نگرش جنسیتی افراد هیچ‌گونه تأثیر چشمگیر و تغییر معنی‌داری در تمایل بیشتر مردان به مهاجرت در مقایسه با زنان ایجاد نمی‌کند. مثلاً، نه تنها در بین آن دسته از مردان و زنان که کاملاً مخالف با اشتغال زنان هستند، زنان بیش از مردان دارای نگرش منفی به مهاجرت (به ترتیب، ۶۵ درصد و ۵۲ درصد) هستند. حتی در بین آن دسته از مردان و زنان که کاملاً موافق با اشتغال زنان هستند نیز زنان بیش از مردان دارای نگرش منفی به مهاجرت (به ترتیب، ۴۴ درصد و ۳۶ درصد) هستند. نکته پایانی این است که در زمینه تأثیرگذاری هم‌زمان متغیرهای جنس و نگرش جنسیتی بر روی رویکرد به طلاق نیز داده‌های تحقیق حاضر نشان‌دهنده دو تصویر متفاوت است: از یک طرف، تنها موردی که تفاوت برجسته‌ای بین مردان و زنان از نقطه نظر رویکرد آنها به طلاق برحسب نحوه نگرش جنسیتی مشاهده می‌شود مربوط به کسانی است که کاملاً موافق با اشتغال زنان هستند. میزان نگرش منفی به طلاق در بین آن دسته از مردانی که کاملاً موافق با اشتغال زنان می‌باشند (۷۰ درصد)، به مراتب بیشتر از میزان آن در بین آن دسته از زنانی است که کاملاً موافق با اشتغال زنان هستند (۵۷ درصد). از طرف دیگر، نکته به مراتب مهم‌تر این است که اساساً رویکرد مردان به طلاق تحت تأثیر نحوه نگرش جنسیتی آنها نیست بدین معنا که اکثریت چشمگیر مردان، صرف‌نظر از نحوه نگرش جنسیتی آنان،

کماکان دارای نگرش منفی به طلاق هستند: نه تنها در حدود ۷۰ درصد مردانی که با اشتغال زنان کاملاً مخالف هستند، بلکه حتی ۷۰ درصد مردانی که کاملاً موافق با اشتغال زنان می‌باشند نیز دارای نگرش منفی به طلاق هستند. برعکس، رویکرد زنان به طلاق تا حدودی متأثر از نگرش جنسیتی آنهاست که البته صرفاً محدود به آن دسته از زنان می‌شود که کاملاً موافق با اشتغال زنان هستند بدین معنا که بیشترین میزان نگرش مثبت به طلاق نیز متعلق به همین زنان است به طوری که نزدیک به نیمی از این زنان دارای نگرش مثبت به طلاق هستند.

جدول (۳). نگرش‌های جمعیت‌شناختی برحسب جنس و نحوه نگرش به اشتغال زنان

نگرش‌های جمعیت‌شناختی	جنس مردان و زنان	نگرش به اشتغال زنان		
		کاملاً موافق	مخالف	کاملاً مخالف
ترجیح فرزندآوری زیاد (۴ فرزند و بیشتر)				
مردان	۱۵/۰	۹/۰	۱۱/۰	۲۹/۰
زنان	۱۵/۰	۸/۰	۱۵/۰	۳۳/۰
مردان و زنان	۱۵/۰	۸/۰	۱۳/۰	۳۰/۰
نگرش مثبت به سیاست افزایش جمعیت				
مردان	۳۱/۶	۲۱/۰	۳۲/۱	۳۵/۰
زنان	۳۱/۰	۲۳/۰	۳۳/۰	۴۲/۰
مردان و زنان	۳۱/۰	۲۲/۰	۳۲/۰	۳۷/۰
سن ازدواج زنان زیر ۲۰ سال				
مردان	۳۳/۰	۱۶/۰	۲۸/۰	۵۴/۰
زنان	۲۵/۰	۱۴/۰	۲۶/۰	۴۹/۰
مردان و زنان	۲۹/۰	۱۶/۰	۲۷/۰	۵۲/۱
نگرش منفی به طلاق				
مردان	۷۱/۰	۶۸/۰	۷۰/۰	۷۵/۰
زنان	۶۶/۰	۵۷/۰	۷۰/۰	۷۷/۰
مردان و زنان	۶۸/۰	۶۲/۶	۷۰/۰	۷۵/۰
نگرش منفی به مهاجرت				
مردان	۴۷/۰	۳۶/۰	۴۵/۰	۵۲/۰
زنان	۵۳/۰	۴۴/۰	۵۴/۰	۶۵/۰
مردان و زنان	۵۰/۰	۴۱/۰	۵۰/۰	۶۲/۱

۶. بحث و نتیجه‌گیری

تحقیق حاضر تلاش کرده است تا در حد توان و امکان خود شواهد پژوهشی مناسب به منظور شناخت بهتر و بررسی دقیق‌تر در زمینه ملاحظات جنسیتی مرتبط با نگرش‌های جمعیت‌شناختی را ارائه نماید. نقطه عزیمت این تحقیق مبتنی بر دو واقعیت است: (۱) نظریه اندیشمندان معاصر نظریه جنسیت (ماسی و همکاران، ۱۹۹۳؛ ریلی و مک‌کارتی، ۲۰۰۳؛ لیندسی، ۲۰۱۵) مبنی بر اینکه تحقیقاتی که محدود به بررسی تفاوت‌ها بین دو جنس مردان و زنان هستند، فقط بخش‌های اندکی از واقعیات را نمایان می‌سازند، درحالی‌که آنچه باید به طور جدی‌تر کانون توجه پژوهشگران قرار گیرد، معطوف به نحوه نگرش جنسیتی مردان و زنان است؛ (۲) اغلب تحقیقات انجام‌گرفته، از جمله در حوزه نگرش‌های جمعیت‌شناختی، صرفاً به تفاوت بین دو جنس مردان و زنان می‌پردازند و حجم این قبیل تحقیقات بر پایه نگرش جنسیتی بسیار محدود است.

این خلأ تحقیقاتی زمانی برجسته‌تر و مشهودتر می‌شود که بخواهیم نقش و تأثیرگذاری متغیرهای جنس و نگرش جنسیتی را به طور هم‌زمان و تطبیقی موردتوجه و مطالعه قرار دهیم که در آن صورت حجم این قبیل تحقیقات به مراتب کمتر است. بدین ترتیب، در راستای تکمیل این خلأهای تحقیقاتی، نگارندگان تلاش کردند تا در حد توان و امکان خود و در سه گام اصلی، نقش و سهمی را ایفا نماید. یافته‌های تحقیق حاضر در گام اول نشان می‌دهد که آیا بر پایه متغیر جنس، اساساً مردان و زنان دارای نگرش‌های جمعیت‌شناختی متفاوت یا مشابه هستند؟ در مجموع، یافته‌های این بخش از تحقیق حاضر را می‌توان در چارچوب اصل «همسویی و همگرایی جنسیتی» (بین مردان و زنان خلاصه و تبیین کرد؛ بدین معنا که نه تنها ترجیحات فرزندآوری و رویکرد به سیاست افزایش جمعیت در بین مردان و زنان کمابیش یکسان و مشابه همدیگر است، بلکه حتی در زمینه رویکرد به طلاق و مهاجرت نیز تفاوت چندانی بر جسته و چشمگیری بین مردان و زنان مشاهده نمی‌شود. تنها استثنا در این خصوص مربوط به نحوه نگرش به سن ازدواج دختران است؛ بدین معنا که اگرچه هم مردان و هم زنان به طور یکسان بر این باورند که ۲۱-۲۴ سالگی مناسب‌ترین

سنین ازدواج دختران است (همسویی و همگرایی جنسیتی)، اما مردان بیش از زنان به ازدواج دختران در سنین پایین‌تر تمایل دارند.

در گام دوم، نتایج این تحقیق ناظر بر بررسی میزان و چگونگی تأثیرگذاری متغیر نحوه نگرش جنسیتی بر روی رویکردهای جمعیت‌شناختی نیز هست. این بخش از یافته‌ها دو تصویر کاملاً روشن را نمایان می‌سازد: (۱) هرچه نگرش جنسیتی افراد بیشتر صبغه سنتی و محافظه‌کارانه می‌گیرد، خواهان فرزندآوری بیشتری می‌شوند، نگرش قوی‌تری به سیاست افزایش جمعیت بروز می‌دهند، تمایل آنها به ازدواج دختران در سنین پایین‌تر شدت می‌گیرد، نگرش منفی و ضعیف‌تری به طلاق نشان می‌دهند و تمایل چندانی هم به مهاجرت ندارند؛ (۲) هرچه نگرش جنسیتی سنتی افراد تضعیف‌شده و به‌سوی نگرش جنسیتی مدرن سوق می‌یابد، نه تنها به‌طور فزاینده‌ای خواهان فرزندآوری کمتر، ازدواج دختران در سنین بالاتر و مخالفت با سیاست افزایش جمعیت می‌شوند، بلکه بر میزان تمایل آنان هم به مهاجرت و هم به طلاق نیز به‌طور چشمگیری افزوده می‌شود. به‌عنوان مثال، میزان تمایل به ۴ فرزند و بیشتر در بین کسانی که کاملاً مخالف اشتغال زنان هستند نزدیک به ۴ برابر بیشتر از میزان آن در بین کسانی است که کاملاً موافق اشتغال زنان هستند. مثال دیگر اینکه، افراد کاملاً مخالف با اشتغال زنان بیش از ۳ برابر افراد کاملاً موافق با اشتغال زنان خواهان ازدواج دختران در سنین زیر ۲۰ سال هستند. به‌علاوه، یافته‌های این تحقیق در گام سوم بر پایه یک بررسی تطبیقی نشان داده است که تأثیرگذاری هم‌زمان دو متغیر جنس و نگرش جنسیتی افراد بر روی رویکردهای جمعیت‌شناختی آنان چگونه است. مطابق این بخش از نتایج، می‌توان گفت: (۱) اصل همسویی و همگرایی جنسیتی بین مردان و زنان، تنها در بین آن دسته از زنان و مردان مشاهده می‌شود که اساساً دارای نگرش جنسیتی غیرسنتی و موافق با اشتغال زنان هستند. بدین معنا که در بین این دسته از مردان و زنان، رویکردهای جمعیت‌شناختی مردان و زنان به‌ویژه در زمینه فرزندآوری کمتر، تمایل ضعیف‌تر به سیاست افزایش جمعیت و ازدواج دختران در سنین بالاتر کمابیش یکسان و مشابه همدیگر است. برعکس، در بین آن دسته از زنان و مردانی که دارای نگرش جنسیتی سنتی و مخالف اشتغال زنان هستند، آن اصل همسویی و

همگرایی جنسیتی رخت برمی بندد؛ زیرا رویکردهای جمعیت‌شناختی در بین این گروه از زنان و مردان برجسته و چشمگیر می‌شود. به طور مثال، در بین آن دسته از زنان و مردانی که دارای نگرش جنسیتی سنتی و مخالف اشتغال زنان هستند، نه تنها زنان بیش از مردان خواهان فرزندآوری بیشتر و موافق سیاست افزایش جمعیت می‌باشند، بلکه مردان نیز بیش از زنان خواهان ازدواج دختران در سنین پایین‌تر هستند؛ (۲) در خصوص مؤلفه مهاجرت نیز یافته‌های این بخش از تحقیق بر یک نکته اساسی تکیه دارند: صرف نظر از هر نوع نگرش جنسیتی، مردان کماکان و همواره بیش از زنان تمایل به مهاجرت دارند؛ (۳) اکثریت مردان، صرف نظر از هر نوع نگرش جنسیتی، مخالف طلاق هستند. در بین زنان نیز بیشترین میزان رویکرد مثبت به طلاق فقط متعلق به آن گروه از زنان است که دارای نگرش جنسیتی غیرسنتی و کاملاً موافق اشتغال زنان می‌باشند.

نتایج تحقیق حاضر دارای کاربردها و توصیه‌های پژوهشی و سیاستی نیز هست. از نقطه نظر کاربردها و توصیه‌های سیاستی می‌توان به عنوان نمونه، به آن بخش از یافته‌های این تحقیق اشاره کرد که نشان داده است گرایش به سوی فرزندآوری زیاد و موافقت با سیاست افزایش جمعیت عمدتاً در بین زنانی رواج دارد که دارای نگرش جنسیتی سنتی و مخالف اشتغال زنان هستند. این یافته‌های تحقیق را می‌توان نه تنها در چارچوب تئوری ارزش فرزندان^۱ (فریدمن و همکاران، ۲۰۱۹) و گرایش این قبیل زنان به فرزندآوری بیشتر به منظور ارتقاء منزلت اجتماعی^۲ خودشان تبیین کرد، بلکه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان نیز باید مدنظر داشته باشند که برنامه‌ها و سیاست‌های افزایش مولید عموماً از سوی چنین گروه‌های اجتماعی مورد استقبال قرار می‌گیرد. در همین چارچوب، باید تأکید کرد که این نکات کلیدی در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های کلان برای جوامعی همچون کشور ما از ضرورت و اهمیت به مراتب بیشتری برخوردار است که دلیل عمده آن ریشه در خصوصیات جمعیت‌شناختی کشور ما دارد؛ بدین معنا که ایران با میانه سنی حدود ۳۰ سال (فروتن، ۲۰۱۲، ۲۰۱۹) هنوز دارای ساختار سنی بسیار جوان است که تقریباً نیمی از آنان

1. The value of children theory
2. Social status

را دختران جوان تشکیل می‌دهند و نسبت فزاینده‌ای از آنان نیز از تحصیلات عالی دانشگاهی بهره‌مند هستند. این خیل عظیم نسل‌های جدید و جوانان، که تمایل بیشتری نیز به بهره‌گیری و تأثیرپذیری از تکنولوژی پیشرفته ارتباطات و رسانه‌های اجتماعی دارند، می‌توانند زمینه‌های مساعدی را برای گسترش و تسریع تغییرات اجتماعی فرهنگی در عرصه‌های گوناگون از جمله در عرصه نقش‌های جنسیتی و نگرش‌های جنسیتی فراهم آورند. نکته مهم‌تر مربوط به کاربردها و توصیه‌های پژوهشی است؛ زیرا نتایج تجزیه و تحلیل‌های اولیه این تحقیق برحسب متغیر جنس نشان داده است که اگرچه رویکردهای جمعیت‌شناختی دو جنس مردان و زنان کمابیش یکسان و مشابه همدیگر است، اما تجزیه و تحلیل‌های تکمیلی این تحقیق روشن کرده است که این تشابه و یکسانی به‌شدت تحت تأثیر نحوه نگرش جنسیتی مردان و زنان است. به عبارتی، یافته‌های این تحقیق را از منظر توصیه‌های پژوهشی و کاربردهای روش‌شناختی باید در چارچوب و تأیید نظریه اندیشمندان معاصر نظریه جنسیت (ماسی و همکاران، ۱۹۹۳؛ ریلی و مک‌کارتی، ۲۰۰۳؛ لیندسی، ۲۰۱۵) تلقی کرد. تحقیقات و مطالعاتی که صرفاً محدود به بررسی تفاوت‌ها بین دو جنس مردان و زنان هستند، فقط بخش‌های اندکی از واقعیات را نمایان می‌سازند و نمی‌توانند تصویر روشن و جامع از موضوع مورد مطالعه را ارائه نمایند، زیرا شناخت بهتر و بررسی دقیق‌تر ملاحظات جنسیتی مرتبط با رویکردهای جمعیت‌شناختی افراد نه‌تنها مستلزم این است که نگرش جنسیتی این مردان و زنان کانون توجه قرار گیرد، بلکه باید تأثیرگذاری متغیرهای جنس مردان و زنان و نگرش جنسیتی آنان به‌طور هم‌زمان و تطبیقی مورد مطالعه واقع شوند.

- آقاسی، محمد؛ و فلاح مین‌باشی، فاطمه (۱۳۹۴). نگرش جوانان ایرانی به ازدواج، انتخاب همسر و تشکیل خانواده. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۶، ۲۱-۱.
- آقایی، سیدسعید؛ و طاهری بنچناری، رویا (۱۳۹۲). نگرش جوانان به تأثیر عوامل اقتصادی اجتماعی و فرهنگی مؤثر در بالا رفتن سن ازدواج (مورد مطالعه: ناحیه ۲ و ۳ منطقه ۴ تهران سال ۱۳۹۱). فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی ایران، ۸، ۷۵-۹۴.
- پیلتن، فخرالسادات؛ و رحمانیان، محمد (۱۳۹۴). بررسی جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر تمایل به فرزندآوری زنان و مردان متأهل (مورد مطالعه: زنان و مردان ۵۲ تا ۵۲ ساله شهر جهرم). مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، ۷(۲)، ۱۲۱-۱۳۴.
- جوهری، فاطمه؛ و سراج‌زاده، سیدحسین (۱۳۸۴). جلای وطن: بررسی عوامل مؤثر بر گرایش دانشجویان به مهاجرت به خارج از کشور. مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی، ۵۰، ۵۳-۸۸.
- چابکی، ام‌البنین (۱۳۹۲). مطالعه بین‌نسلی نگرش به طلاق و کارکرد خانواده در زنان شهر تهران. پژوهشکده زنان دانشگاه الزهراء، ۱(۱)، ۱۵۸-۱۸۵. doi:10.22051/JWFS.2014.1512
- حسینی، محمدرضا؛ هدایتی، منصوره؛ و محمدزاده، فاطمه (۱۳۹۶). فراتحلیل مطالعات انجام‌شده درباره نگرش به طلاق در سال‌های ۱۳۸۲-۱۳۹۴. مجله مطالعات اجتماعی ایران، ۱۱(۳)، ۱۲۶-۱۵۱.
- حکیم‌زاده، رضوان؛ طلایی، ابراهیم؛ و جوانک، ماندانا (۱۳۹۲). تأثیر عوامل آموزشی، اجتماعی و فرهنگی بر تمایل به مهاجرت از کشور در دانشجویان دانشگاه تهران. فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، ۶۹(۸۱-۸۱)، ۱۰۲.
- حیدری بیگوند، داریوش؛ و بخشی، حامد (۱۳۸۴). نگرش جمعیت ۱۸ تا ۶۵ ساله ساکن شهر مشهد به طلاق و عوامل اجتماعی-فرهنگی مؤثر بر آن. مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، ۴۵-۷۴. doi: 10.22067/jss.v0i0.5248
- خلج‌آبادی فراهانی، فریده (۱۳۹۶). نقش نگرش و تقسیم کار جنسیتی در ترجیحات و نیت باروری زنان و مردان شهر تهران. دوفصلنامه ایرانی مطالعات جمعیتی، ۳(۱)، ۹۵-۱۲۹.
- خواججه‌نوری، بیژن؛ و سروش، مریم (۱۳۸۵). بررسی عوامل مؤثر بر نگرش جوانان به مهاجرت از کشور: نمونه مورد مطالعه جوانان شهر شیراز. مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، ۳(۱)، ۴۷-۸۲. doi: 10.22067/jss.v0i0.6263
- رستگار خالد، امیر؛ و مقدمی، ساجده (۱۳۹۵). بررسی تفاوت‌های جنسیتی در نگرش به فرزند. زن در فرهنگ و هنر، ۸(۱)، ۱۰۱-۱۱۶. doi: 10.22059/jwica.2016.59119

سلیمانی، ایران (۱۳۹۴). نگرش‌های در حال تغییر نسبت به طلاق در بین دانشجویان دانشگاه‌های اردبیل. فصلنامه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر، ۹(۴)، ۲۳۹-۲۵۲.

شهریاری‌پور، رضا؛ امین بیدختی، علی‌اکبر؛ محمدی‌فر، محمدعلی؛ و کیانی، کوروش (۱۳۹۵). پیش‌بینی گرایش به مهاجرت دانشجویان نخبه از کشور بر اساس تأثیر میزان رضایت و نگرش آنان نسبت به تصویر و جو دانشگاه (مطالعه موردی: دانشگاه سمنان). فصلنامه آموزش عالی ایران، ۸(۳)، ۲۶-۴۹.

عباس‌زاده، محمد؛ آقایی‌هیر، توکل؛ علیزاده اقدم، محمدباقر؛ و عدلی‌پور، صمد (۱۳۹۸). نقش دین‌داری، خانواده‌گرایی، رسانه‌های نوین و بازاندیشی مدرن در نگرش به فرزندآوری در زنان و مردان متأهل ۱۸-۴۹ ساله. نشریه پایش، ۱۸(۲)، ۱۷۳-۱۸۲.

عسگری ندوشن، عباس؛ عباسی شوازی، محمدجلال؛ و پیری محمدی، مریم (۱۳۹۵). سن ایده‌آل ازدواج و عوامل تعیین‌کننده‌های آن در شهر یزد. فصلنامه شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده، ۷۳، ۳۶-۶۳.

doi: 10.22095/jwss.2016.44383

عنایت، حلیمه؛ و پرنیان، لیلیا (۱۳۹۲). مطالعه رابطه جهانی‌شدن فرهنگی و گرایش به فرزندآوری. فصلنامه زن و جامعه، ۴(۲)، ۱۰۹-۱۳۶.

فرخ اسلاملو، حمیدرضا؛ و هاب‌زاده، زینب؛ معینی، سیدرضا؛ و مقدم تبریزی، فاطمه (۱۳۹۲). نگرش زوج‌های در شرف ازدواج به باروری متعاقب سیاست‌های تشویقی فرزندآوری در کشور. مجله دانشکده پرستاری و مامایی ارومیه، ۱۱(۱۰)، ۸۳۶-۸۴۶.

فروتن، یعقوب؛ و شیخ، مرتضی (۱۳۹۶). بررسی گرایش دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد به مهاجرت بین‌المللی. جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی، ۴(۱۰)، ۶۱-۷۹. doi: 10.22080/ssi.2018.1735

فروتن، یعقوب؛ و میرزایی، سمیه (۱۳۹۵). نگرش به طلاق و تعیین‌کننده‌های آن در ایران. دو فصلنامه مطالعات جمعیتی، ۲(۲)، ۱۹۳-۲۲۵.

فلاحی گیلان، روح‌الله؛ روشنفکر، پیام؛ و پورکسمایی، مریم (۱۳۹۱). بررسی بین‌نسلی نگرش به طلاق: مطالعه‌ای در استان زنجان. فصلنامه راهبرد اجتماعی و فرهنگی، ۱(۲)، ۱۳۹-۱۵۶.

کاظمی‌پور، شهلا (۱۳۸۳). تحول سن ازدواج زنان در ایران و عوامل جمعیتی مؤثر بر آن. پژوهش زنان، ۳(۲)، ۱۲۴-۱۰۳.

کریمی، فرشاد؛ و البرزی، صدیقه (۱۳۹۷). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر گرایش به طلاق در شهر شیراز. دوفصلنامه مطالعات جمعیتی، ۴(۱)، ۱۰۱-۱۲۶.

الماسی بیدگلی، احسان (۱۳۹۲). مطالعه عوامل اجتماعی مؤثر بر نگرش و ادراک شهروندان نسبت به طلاق در شهر آران و بیدگل (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

مدیری، فاطمه (۱۳۹۶). بررسی مقایسه‌ای تأثیر دینداری و نگرش‌های جنسیتی بر قصد فرزندآوری به تفکیک جنسیت در شهر تهران. فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۳۲، ۱۷۱-۲۰۲. Doi: 10.22054/QJSD.2017.8429

مرادی، علی؛ و صفاریان، محسن (۱۳۹۷). مطالعه جامعه‌شناختی نگرش مردم به فرزندآوری در استان همدان. فصلنامه جمعیت، ۲۱(۱)، ۹۰-۵۹.

مقدس، علی اصغر؛ و شرفی، زکویه (۱۳۸۸). بررسی عوامل برانگیزنده گرایش به مهاجرت‌های بین‌المللی جوانان ۱۸ تا ۳۰ ساله شهرهای شیراز و ارسنجان. مجله جامعه‌شناسی ایران، ۱۰(۱)، ۱۶۲-۱۹۰.

نیکخواه، هدایت‌الله؛ فانی، مریم؛ و اصغریور ماسوله، احمدرضا (۱۳۹۶). سنجش نگرش دانشجویان نسبت به ازدواج و عوامل مؤثر در آن. جامعه‌شناسی کاربردی، ۲۸(۳)، ۹۹-۱۲۲. doi:10.22108/jas.2017.21711.۱۲۲-۹۹

Anker, R. (1998). *Gender and Job: Sex Segregation of Occupations in the World*. International Labour Organization, Geneva.

Bem, S. L. (1981). Gender schema theory: A cognitive account of sex typing. *Psychological Review*, 88(4), 354-364. doi:10.1037/0033-295x.88.4.354

Evans, L. & Davies, K. (2000). No Sissy boy Here: A Content analysis of the representation of masculinity in elementary school reading textbooks, *Sex Roles*, 42(3-4), 255-270. doi: 10.1023/A:1007043323906

Foroutan, Y. (2012). Gender representation in school textbooks in Iran: The place of languages. *Current Sociology*, 60(6), 771-787. doi:10.1177/0011392112459744

Foroutan, Y. (2019). Cultural Analysis of Half-Century Demographic Swings of Iran: The Place of Popular Culture. *Journal of Ethnic and Cultural Studies*, 6(1), 77. doi:10.29333/ejecs/184

Fox, M. (1993). Men Who Weep, Boys Who Dance: The Gender Agenda between the Lines in Children's Literature. *Language Arts*, 70(2), 84-88.

Friedman, D., Hechter, M., & Kanazawa, S. (2019). A Theory of the Value of Children. *Rational Choice Sociology*, 26-52. doi:10.4337/9781789903256.00008

Hakim, C. (1996). *Key Issues in Women's Work: Female Heterogeneity and the Polarisation of Women's Employment*, Atlantic Highlands, NJ: Athlone, London. doi: 10.4324/9781843146148

Lindsey, L. L. (2015). *Gender Roles, A Sociological Perspective*. Pearson Education, Inc. doi:10.4324/9781315664095

Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 19(3), 431. doi:10.2307/2938462

- Narahara, M. (1998). *Gender stereotypes in children's picture books*. East Lansing, MI: National Center for Research on Teacher Learning.
- Riley, N., & McCarthy, J. (2003). Feminist demography. In *Demography in the Age of the Postmodern (New Perspectives on Anthropological and Social Demography*, pp. 99-119). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9781139165204.006
- Taylor, F. (2003). Content analysis and gender stereotypes in children's books. *Teaching Sociology*, 31, 300-311. doi: 10.2307/3211327

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۲۷

ملاحظات جنسیتی مرتبط
با نگرش‌های ...

